

PEDAGOGY

Критерії добору та розподілу комунікативних ситуацій та аудитивних матеріалів для змішаного навчання усного японського мовлення майбутніх філологів**О. В. Асадчих, Т. С. Дибська**Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: whirlwhite@gmail.com

Paper received 02.05.20; Accepted for publication 18.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-229VIII93-01>

Анотація. Стаття присвячена визначенню основних критеріїв, за якими може відбуватися добір мовленнєвих ситуацій для навчання студентів усного японського мовлення, а також розподілу їх за моделями змішаного навчання, передбачених авторською методикою, відповідно до рівня володіння студентами мовою. Також увага приділяється критеріям, за якими відбувається добір матеріалів для аудіювання, визначаються технічні параметри, яким мають відповідати ці матеріали для використання в системі змішаного навчання, подаються рекомендації стосовно рівнів аудитивних матеріалів які доцільно використовувати у межах кожної з моделей змішаного навчання.

Ключові слова: змішане навчання, усне японське мовлення, критерії добору та розподілу, комунікативна ситуація, аудитивний матеріал, модель «Face-to Face Driver», модель почергового розподілу форм роботи, модель «зміна робочих зон», модель «перевернута аудиторія».

Вступ. Ідея використання системи змішаного навчання для викладання іноземної мови останнім часом стає все більш популярною, адже світ глобалізується. Проте перехід до змішаної системи навчання мови передбачає чітке унормування добору та розподілу матеріалу, який виноситься на аудиторне навчання та на роботу онлайн за кожної з моделей змішаного навчання. Якщо проаналізувати найпопулярніші підручники та відеокурси, за якими вивчають японську мову майбутні філологи (такі як серія підручників для початкового та середнього рівня “Minna no Nihongo”, підручники “JBridge”, “Chuukyuu de Manabou” тощо), можна помітити, що: 1) подекуди у них бракує належності системності в доборі мовного матеріалу (що призводить до значних труднощів у навчанні фонетики, граматики та лексики), 2) наявна відсутність цілісної системи в навчанні говоріння та аудіювання, зокрема, спорадично подаються комунікативні ситуації, 3) відсутня системність у вивченні лінгвосоціокультурного матеріалу, зокрема невербальної поведінки японців, 4) відсутня системність розподілу навчальних матеріалів для очного та дистанційного навчання. Питання впорядкування та унормування принципів добору комунікативних ситуацій та аудитивних матеріалів для навчання студентів усного мовлення є актуальним, і особливо актуальним для японської мови, так як досі питання дослідження комплексної методики змішаного навчання усного японського мовлення у вищій школі не порушувалося.

Основні публікації за темою дослідження. Серед теоретиків змішаного навчання в першу чергу слід виділити М. Хорна та Х. Стейкер, які перші розробили класифікацію моделей змішаного навчання, які можуть бути застосовані для різних сфер освіти. Також питаннями застосування моделей змішаного навчання до викладання іноземних мов у закладах вищої освіти займалися І. Айнутдінова, В. Завгородній, Г. Чепурних, Т. Попова., Т. Ненашева, І. Просвіркіна, Т. Садретдінова, М. Яхно, А. Фролова та інші. Теорети-

чні засади добору комунікативних ситуацій для навчання мовленню розглядалися у працях Л. Малентиної, М. Ільїної та Е. Пассова. Що стосується добору аудитивних текстів, цій проблемі присвячені доробки Н.Марченко, І. Білянської; О. Юдіної; Ю. Суслової та Я. Дьячкової.

Метою даної статті є, в першу чергу, проаналізувати критерії відбору комунікативних ситуацій та текстів для аудіювання, що були запропоновані іншими науковцями, і на базі них розробити власні критерії для цього розподілу. По-друге, завданням статті є пояснити, за якими принципами комунікативні ситуації та аудитивний матеріал має розподілятися за моделями змішаного навчання, які пропонується використовувати для навчання усного мовлення майбутніх філологів, що навчаються на освітньому рівні «Бакалавр».

Матеріали і методи дослідження. Дослідження виконано на матеріалі викладання японської мови студентам кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка освітнього рівня «Бакалавр». Об'єктом його є процес навчання усного японського мовлення майбутніх філологів, а предметом – критерії відбору комунікативних ситуацій та текстів для аудіювання, що використовуються для навчання усного японського мовлення за авторською методикою змішаного навчання. Основний використаний метод дослідження описовий, також ефективність зазначених критеріїв розподілу перевірялася в аудиторії експериментально.

Результати дослідження. Перед тим, як переходити безпосередньо до критеріїв відбору комунікативних ситуацій та текстів для аудіювання, слід сказати кілька слів про моделі змішаного навчання, до яких їх планується застосовувати. Для навчання студентів-японістів усного мовлення на першому курсі пропонується модель «Face-to-Face Driver», за якої загалом в навчанні переважають аудиторні форми роботи, а

електронне навчання використовується фрагментарно і лише як доповнення до занять. На другому курсі пропонується так звана «модель почергового розподілу форм роботи», за якої студенти займаються почергово традиційними аудиторними та онлайн формами роботи. Для третього курсу підходить модель «Зміна робочих зон», що передбачає використання робочих зон, перші три та п'ята з яких створюються в аудиторії за допомогою традиційних форм роботи та онлайн-компоненту, а ще четверта передбачає самостійну роботу студентів онлайн вдома. І, нарешті, для третього курсу пропонується модель «Перевернута аудиторія», за умов якої студенти спочатку засвоюють інформацію самостійно, а потім на занятті відбувається її систематизація та переосмислення.

Добір та розподіл комунікативних ситуацій є важливою передумовою навчання студентів японського усного мовлення. Методична значимість комунікативних ситуацій для розвитку вмінь спілкування полягає в тому, що вони стають обов'язковими при виконанні проблемно обумовлених комунікативно-пізнавальних завдань, які передбачають активне говоріння студентів, що завершується породженням тексту висловлювання [4]. Комунікативну ситуацію вважаємо стрижневою в доборі та організації навчального матеріалу.

Для добору комунікативних ситуацій використовуємо: 1) критерії інформативної цінності [4] (добираємо ситуації, які сприяють збагаченню студентів важливою екстралінгвальною інформацією, знаннями та вміннями невербальної поведінки тощо); 2) критерій частотності, який передбачає добір таких ситуацій, з якими мовці, які проживають у певній країні, стикаються багаторазово, їх не можна уникнути; 3) критерій комунікативної значимості, що спирається на добір ситуацій, які передбачають строгу правильність побудови мовлення та вибору мовних засобів (адже невміння правильно будувати комунікацію може призвести до негативних наслідків). Таким чином, добору підлягають найбільш частотні комунікативні ситуації, які є важливими з погляду комунікативної взаємодії та набуття нових екстралінгвальних та паралінгвальних знань.

Створення комунікативної ситуації охоплює: визначення суб'єктів спілкування та їхніх соціальних і комунікативних ролей, інформації про проблеми висловлювання, сфери спілкування та відносин між комунікантами (офіційні, дружні, нейтральні), цілі, завдання та результати спілкування; засоби спілкування (вербальні та невербальні), види мовленнєвої діяльності, способи спілкування (усний / письмовий, контактний / дистантний), екстралінгвальні умови (місце, час спілкування) [4].

Спираючись на існуючі класифікації комунікативних ситуацій, визначаємо, що у навчанні майбутніх філологів усного японського мовлення слід застосовувати: 1) ситуації соціально-статусних відносин, ситуації рольових відносин та ситуації діяльнісних відносин, ситуації моральних відносин [6, с. 53-55]; 2) симулятивні та автентичні [3]. Соціально-статусні відносини відіграють особливу роль у спілкуванні японців: вербальна та невербальна поведінка японців залежить від соціального статусу (зокрема, посади, рангу, соціального класу чи прошарку, територіальної

приналежності) та віку співрозмовника (наприклад, спілкування з учителем, з керівником, з людиною, статусно вищою, з особою поважного віку), до того ж, залежно від цих відносин змінюватиметься граматики, лексика та мовні кліше, із використанням яких будуватиметься діалог. Більшість ситуацій соціально-статусних відносин є симулятивними, оскільки орієнтовані на імітацію та моделювання мовлення, адже імплементацію в автентичне середовище здійснити вкрай важко, якщо немає реальних співрозмовників-носіїв мови.

Ситуації рольових відносин є так само симулятивними і найбільш поширеними у найрізноманітніших сферах неформальної побутової комунікативної взаємодії (наприклад, покупка товарів, відвідання ресторану, перукарні, лікаря, адвоката, культурних закладів, знайомство у неформальній обстановці, подорож, розпитування, обговорення у неформальній обстановці тощо) й орієнтовані на інформування та задоволення потреб повсякденного життя.

Ситуації діяльнісних відносин орієнтовані на кооперацію співрозмовників, на вирішення певних проблем, які потребують спільних зусиль, або зусиль з боку співрозмовника. До таких видів діяльності Е. Пассов відносить навчально-пізнавальну, громадську, трудову, побутову тощо; відносини суб'єктів у такій діяльності можуть мати характер залежності, координації, субординації, взаємодопомоги, взаємостимулювання, кооперації, обміну досвідом тощо [6, с. 54]. Означені ситуації мають як автентичний (у навчально-пізнавальній діяльності), так і симулятивний (в інших видах діяльності) характер. Прикладами таких ситуацій можуть бути: планування та підготовка навчального процесу, планування та виконання спільних дій побутового характеру, одержання доручень та їх виконання, одержання допомоги від товаришів та викладача.

Ситуації моральних відносин (симулятивні та автентичні) охоплюють взаємовідносини людей, які мають моральну складову, ґрунтуються на принципах людяності, шанобливості, розумності, честі. Означені ситуації покликані зворушити співрозмовника, викликати в нього певні почуття, емоції. Прикладами можуть бути ситуації вибачення, виправдання, відвертості, прохання допомоги і підтримки тощо.

Описані види ситуацій насамперед стосуються суб'єктів комунікативної взаємодії. Однак, у межах цих ситуацій варто виділити ситуації з перлокутивною домінантою, які пропонує І.Семенюк [7, с. 190-194]: 1) комісивні (це ситуації, перлокутивною метою яких виконання певних дій у майбутньому – зобов'язати, пообіцяти, запевнити, гарантувати, відмовити); 2) інтерогативні (ситуації, орієнтовані на отримання інформації); 3) ін'юнктивні (накази, вимоги, розпорядження, дозволи, заборони); 4) реквестивні (прохання); 5) адвікативні (поради, рекомендації, пропозиції).

Спираючись на класифікацію мовленнєвих актів Дж. Серля [8], вважаємо доцільним виділити також асертивні ситуації, які являють собою твердження щодо наявності певних фактів, подій, слугують для опису певних об'єктів та розповіді про події.

Описані ситуації реалізуються в діалогічному та монологічному мовленні, передбачають використання

відповідних вербальних та паравербальних засобів комунікації, екстралінгвальних знань, які складають предмет мовлення.

Що стосується розподілу комунікативних ситуацій за моделями змішаного навчання, він залежить від розподілу розмовних тем і спирається на «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти». Так, для рівнів A1 та A2 (які відповідають моделі «Face-to-Face Driver» та моделі почергового розподілу форм роботи) було визначено *теми особистої сфери* «Я»: мове оточення, моє походження, моє середовище проживання, мої потреби, житлові умови, освіта, факс. Студент з рівнем A2 може здійснювати дуже короткі соціальні контакти; ставити запитання і відповідати на запитання про те, що вони роблять на роботі та у вільний час; запрошувати і відповідати на запрошення; обговорювати, що робити, куди йти, домовлятися про зустріч; робити пропозиції та погоджуватися. Рівень B1 (що відповідає моделям «зміна робочих зон» та «перевернута аудиторія») охоплює теми, що стосуються *сфери побуту Японії*, та теми *особистої сфери*, пов'язані з подіями повсякденного життя (сім'я, хобі, робота, подорожі та поточні події/новини); теми та ситуації, що мотивують до висловлювання невдоволення; вражень, мрій, надій, сподівань; ставлення особистості до прочитаного, побаченого, почутого; ініціативність в інтерв'ю/консультації. Рівень B2 (що так само релевантний моделям «зміна робочих зон» та «перевернута аудиторія») охоплює *теми публічної та освітньої сфер*, що передбачають аргументоване мовлення, здатність висловлюватися за та захищати свої погляди в дискусії, наводячи релевантні пояснення, аргументи, коментарі; пояснювати точку зору про основні положення теми, вказувати на переваги та недоліки різних суджень; будувати низку послідовних аргументів; розвивати аргумент, наводячи докази на підтримку або проти певної точки зору.

Переходячи до питання добору аудитивних текстів, проаналізувавши останні публікації за темою [1; 2; 5], ми дійшли висновку про релевантність таких *критеріїв добору матеріалів для аудіювання*:

- природнього звучання мови та автентичності (розуміючи автентичність навчальних матеріалів як їхнє призначення не для навчальних цілей, вважаємо, що навчальні тексти для аудіювання на початковому етапі повинні складатися та озвучуватися носіями мови; на етапі B1 і вище надаємо перевагу автентичним текстам);

- варіативності (добру підлягають тексти, які демонструють монологічне та діалогічне мовлення, зразки чоловічого та жіночого мовлення, мовлення різних вікових категорій, а також різних регістрів);

- тематичності (добору підлягають тексти, які за змістом відповідають темам, які вивчаються), разом з тематичним критерієм важливо дотримуватися критерію ситуативності – аудитивні тексти повинні містити вербальні та паравербальні засоби комунікативної взаємодії носіїв японської мови;

- інформативності (наявність у текстах нової, актуальної та цінної інформації екстралінгвального характеру як про японську, так і інші культури, зокрема українську);

- доступності (добору і впровадженню підлягають

тексти, тривалість звучання та насиченість мовними засобами яких відповідає рівню володіння студентами мовою; а також які студенти зможуть швидко знайти та використовувати на наявних у них електронних пристроях);

- систематичність і послідовність включення мовного матеріалу (у текстах має бути лише вивчений мовний матеріал, виняток можуть складати незнайомі лексичні одиниці, якщо вони не впливають на досягнення комунікативних цілей, а також про значення яких можна легко здогадатися);

- відповідність змісту текстів інтересам студентів (відповідно до цього критерію добираємо тексти, які містять актуальну інформацію для їхньої взаємодії з японцями у сфері співробітництва, туризму, економіки, відпочину);

- наявність мовного матеріалу, що вивчається (фонетичних моделей, граматичних структур, лексичних одиниць);

- візуалізація (перевагу надаємо відеоматеріалам, які слугують підказками, опорами, а також дозволяють поєднувати мовний, мовленнєвий та лінгвосоціокультурний матеріал, слідкувати за вербальною та невербальною поведінкою носіїв мови).

Поділяючи висновки О.Задорожної, вважаємо, що тексти для аудіювання повинні підлягати таким технічним параметрам: якість звуку (і зображення – у випадку аудіовізуальної презентації тексту); поєднання аудіо та відео складових; врахування фонетичних змінних у мовленні (чіткість дикції, виразність інтонації, природний темп мовлення учасників, мовлення яких звучить у пропонованій аудіо продукції); доступність для самостійної роботи студентів (формат аудіо чи відео, під'єднання до мережі Інтернет, швидкість завантаження, цифровий обсяг) [2, с. 90]. Описані технічні параметри складають важливу передумову використання дібраних текстів в умовах дистанційного навчання.

Упорядкування матеріалів для аудіювання відповідно до моделей змішаного навчання зумовлене такими чинниками:

- темами та ситуаціями спілкування (аудитивні матеріали повинні строго відповідати виучуваній темі та ситуаціям, які можуть виникати в її межах);

- рівнями навчання мови (зокрема сформованими мовними знаннями та мовленнєвими навичками) та комунікативними цілями аудіювання (розуміння основного змісту, розуміння деталей, критичне розуміння, розуміння мовних одиниць), які визначають зміст та обсяг тексту.

У межах моделі «Face-to-Face Driver» використовуємо аудитивні матеріали на рівні мови, слова, словосполучення, речення, надфразових єдностей, текстів. У межах усіх інших моделей застосовуємо виключно текстові матеріали (з/без відео). В період застосування моделі «Face-to-Face Driver», моделей «почергового розподілу форм роботи» та «зміна робочих зон» використовуємо тексти для аудіювання як під час виконання очних, так і дистанційних завдань. Модель «перевернута аудиторія» орієнтована на дистанційне аудіювання.

Висновки. В результаті аналізу наукової літератури було визначено критерії добору навчального мате-

ріалу для навчання майбутніх філологів усного японського мовлення. Система добору полягає у визначенні теми та комунікативних ситуацій, які можуть реалізуватися в її межах. Добір матеріалів для аудіювання також спирається на визначений набір критеріїв, що дозволяє оцінити їх відповідність навчальним цілям. Добір та ранжування тем і ситуацій здійснювалися на основі вимог до рівнів володіння іноземною

мовою (прописаних в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти). Також зазначаються тематика комунікативних ситуацій та специфіка текстів для аудіювання, які пропонується застосовувати в умовах кожної з запропонованих за авторською методикою моделей змішаного навчання, орієнтованих на навчання студентів усного японського мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білянська І. П. Формування англомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів із використанням аудіокниг художніх творів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 317 с.
2. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною компетентністю в аудіюванні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка, 2013. № 1. с. 89-96.
3. Ильина М. С. Принципы разработки коммуникативных ситуаций как условие формирования коммуникативной культуры в системе «школа-ссуз-вуз» [Электронный ресурс] / М. С. Ильина – Режим доступа к ресурсу: <https://kpfu.ru/portal/docs/F96482/Ilina.pdf> (дата обращения: 30.04.20).
4. Малетина, Л. В. Ситуативная обусловленность речевой коммуникации. [Электронный ресурс] Журнал «Современные проблемы науки и образования». – 2014. – № 3. – Режим доступа к ресурсу: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13352>
5. Марченко Н. Особливості відбору текстів для аудіювання в процесі формування граматичної компетенції німецької мови як другої іноземної // Теоретична і дидактична філологія. 2014. Вип. 17. с. 90-101.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. Москва: Просвещение, 1991. – 223 с.
7. Семенов О.А., Парашук В. Ю. Основы теории мовної комунікації. Київ: Ін Юре, 2009. 276 с.
8. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – с. 170–194.

REFERENCES

1. Bilianska, I. P. Pre-service Teachers' English Listening Competence Development Through Fiction Audiobooks: Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching. Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil, 317 p.
2. Zadorozhna I.P. The Organization of Future English Language Teachers Selfstudy Work on Acquiring Listening Competence // Scientific notes of Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil. Series: Pedagogy, 2013. № 1. pp. 89-96.
3. Pijina M.S. Principles of Communicative Situations' Development as a Condition of Communicative Culture Formation in the System "School-College-University" [online]. Available at: <https://kpfu.ru/portal/docs/F96482/Ilina.pdf> (Accessed: 30 April, 2020).
4. Maletina L.V. Contextual Causality of Oral Communication. [online] Journal «Contemporary Problems of Science and Education», 2014. № 3. Available at: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13352> (Accessed: 30 April, 2020).
5. Marchenko N. Peculiarities of the Selection of the Texts for Audition in the Process of Formation of the Grammar Competence of the Future Teachers in German as the Second Foreign Language // Theoretical and Didactic Philology. 2014. Issue 17. pp. 90-101.
6. Passov E.I. Communicative Method of Oral Foreign Language Teaching. Second edition. Moscow: Prosvetscheniye, 1991. – 223 p.
7. Semeniuk O.A., Parashchuk V.Yu. Basic Theory of Language Communication. Kyiv: In Yure, 2009. 276 p.
8. Searle G. Classification of Illocutionary Acts // New Research in the Foreign Linguistics. Moscow: Progress, 1986. – Issue 17: Theory of Speech Acts. – pp. 170–194.

Selection and distribution criteria for the communicative situations and auditory materials aimed at oral Japanese language instruction using blended learning methods

O. V. Asadchykh, T. S. Dybska

Abstract. The article defines the main criteria for selecting communicative situations aimed at teaching oral Japanese language to the students, as well as explores the ways of distributing these situations between the models of blended learning which are intended for the course according to the authors' methods and are defined according to the language proficiency of the students. The article also dwells upon the criteria of selecting the auditory materials for the course, defines the technical standards the materials should meet in order to be suitable for using them for the instruction in the blended learning system. The authors mention the recommendations for the advisable language knowledge levels of the auditory materials to be used for each of the models of blended learning listed in the article.

Keywords: blended learning, oral Japanese language, selection and distribution criteria, communicative situation, auditory material, face-to-face driver model, activities rotation model, working space rotation model, flipped classroom model.